

Мар'яна ЛЕВКО

здобувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ

У сучасних умовах соціокультурних змін, політичного плюралізму, деформації політичних цінностей і формування різноманітних політичних проектів зростає необхідність формування політичної культури молоді як цілісного, інтегрованого, суспільно-політичного явища, що забезпечує необхідний рівень її життєвої самореалізації. Це стосується різних вікових груп (учнівська, курсантська, робітнича, селянська молодь), в яких вона своєрідно виявляється у різних середовищах, зокрема й в умовах вищих військових навчальних закладів. В статті розкрито особливості проведення експериментального дослідження рівнів сформованості політичної культури курсантів у процесі фахової підготовки у ВВНЗ.

Ключові слова: *рівні сформованості, політична культура, курсанти, фахова підготовка, вищий військовий навчальний заклад.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному суспільстві особливої уваги набула політична культура майбутніх офіцерів, оскільки вона забезпечує їхню здатність толерантно вирішувати складні проблеми військово-професійної діяльності і, відповідно, постає необхідною умовою забезпечення успішного розвитку професіоналізму загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Теоретико-методологічні пошуки у руслі національної політичної культури сучасного суспільства здійснювали Г. Васянович, М. Дмитренко, І. Нагорна, Н. Ротар, О. Рудакевич, Б. Цимбалістий; регіональні аспекти політичної культури обґрунтовували О. Кваша, Ю. Рябой, В. Середа; особливості функціонування політичної культури у військовій сфері досліджували С. Білявець, О. Бойко, О. Ковнір, А. Куруч, В. Резніков, В. Ягупов та ін.

Мета статті. В статті розкрито особливості проведення експериментального дослідження рівнів сформованості політичної культури курсантів у процесі фахової підготовки у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із урахуванням надбань філософської, педагогічної, психологічної літератури і сформульовано трактування поняття «політична культура майбутніх офіцерів»: це інтегральна властивість особистості, що містить систему знань про політичні аспекти професійної діяльності офіцера Збройних Сил України, правила професійної комунікації, політичну поведінку й політичні дії.

Важливим компонентом формування політичної культури є аналіз дій самого курсанта, що проводиться ним самим. Це робиться для того, щоб він усвідомлював те, що і як успішно відносно навчальної мети він робив.

Перший варіант: викладач створює проблемну ситуацію з «виходом» у політичний простір для групи курсантів. Рефлексія при цьому організовується особливим чином у вигляді «позиційної дискусії» або полілогу.

Структура такої дискусії (полілогу) включає висунення «автором» гіпотези причин виникнення проблемної ситуації і пропозиції виходу з неї; розуміння авторської точки зору на вихід із проблемної ситуації; критична оцінка авторської позиції запропонованого рішення. Об'єктом в такій дискусії є утруднення в пошуку виходів з проблемної ситуації.

Викладач виступає в ролі організатора дискусії, а курсанти послідовно займають позиції «автора», «що розуміє», «критика». Знаходячись у позиції «автора», один з учасників полілогу висловлює думку про гіпотезу, пропонує свої варіанти рішення проблемної політичної ситуації.

Інші учасники займають позицію того, що «розуміє», вислуховують авторську позицію, ставлять уточнювальні питання, вказують на слабкі місця і т.д. Такий полілог триває до тих пір, поки усім учасникам авторська позиція представляється максимально ясною і зрозумілою. Далі учасники переходять у позицію «критика» й оцінюють можливості і наслідки запропонованого виходу з проблемної політичної ситуації.

У процесі такого полілогу, на думку авторів, здобуваються навички підпорядкування правилам позиційної взаємодії, які є аналогом процесів людини, котра вирішує проблемну політичну ситуацію, послідовність професійних дій – аналіз, критика, проектування.

Інший варіант роботи викладача: характер створення проблемної ситуації аналогічний першому варіанту. Після фіксації утруднень викладач організовує також перехід в освітній простір, де майбутні офіцери, як правило, стикаються з різними утрудненнями. Завдання викладача на цьому етапі – зупинити дії утруднень і організувати самостійну роту курсантів. У такій роботі майбутній офіцер «відкриває» закономірності, на підставі яких будуються процеси, засвоюються правила, виробляються індивідуально значущі для майбутніх офіцерів конкретні правила, форми, способи, прийоми дії політичної взаємодії, тобто формується політична культура майбутніх офіцерів.

Третій варіант роботи викладача – як би об'єднує два попередніх і складається з двох етапів. На першому організовується постановка політичної проблеми, в якій не ставиться мета знайти її вирішення; на іншому – аналіз першого етапу.

Усі три варіанти досить цікаві і можуть бути застосовані й у межах нашого дослідження.

Основний шлях формування політичної культури майбутніх офіцерів, на думку більшості авторів, – це проблемний метод навчання. В процесі цього особливе значення набуває розуміння феноменів «завдання» і «проблема» в професійній діяльності. Під завданням у професійній діяльності розуміється завдання, доручення, що вимагає виконання, питання, яке треба вирішити. Завдання завжди має на увазі вже наявну схему, алгоритм рішення, для її вирішення необхідно вибрати найбільш адекватний спосіб, методику, прийом серед вже напрацьованих способів, методик, прийомів, рекомендацій. Під проблемою розуміють ситуацію в професійній діяльності, що спочатку не має не лише готового способу вирішення (методики, алгоритму), а й аналогів в наявній професійній практиці. Тобто «проблема» як би виступає природною

причиною виникнення потреби в професійній діяльності. Під час її виникнення необхідно припинити діяти (оскільки не зрозуміло, що треба робити, щоб досягти мети), вийти з «діяльності в простір рефлексії», виявити причини утруднення, критично віднестися до зробленого, переконструювати діяльність із тим, щоб знайти такий варіант її продовження, який забезпечить досягнення мети.

Застосування проблемного методу для формування політичної культури майбутніх офіцерів допускає активне застосування контекстного підходу, різних активних форм і методів навчання (Вербицький А. О., Ільїн Г. Л., Кондратева Л. Л., Сорокіна Т. М. та ін.). У концентрованому вигляді контекстний підхід якнайповніше розкритий в роботах А. О. Вербицького [1; 2]. Згідно з його точкою зору, будь-яка професійна освіта підрозділяється на три періоди: навчальна діяльність академічного типу, квазіпрофесійна діяльність, навчально-професійна діяльність. Для кожного періоду характерні свої активні форми навчання.

У період навчальної діяльності академічного типу основними активними формами навчання є проблемні лекції і семінари, лабораторні і практичні роботи, імітаційне моделювання (цей період відповідає виділеному нами загальнонауковому етапу формування політичної культури майбутніх офіцерів). У процесі цього значущою є та обставина, що проблематика має викликати особистісне ставлення майбутніх офіцерів, бути цікава їм. Якщо цього немає, то діяльність може бути припинена і ніякій рефлексії утруднення, ніякого повернення в діяльність після рефлексії бути не може.

У період квазіпрофесійної діяльності (що відповідає загальнонауковому етапу формування політичної культури майбутніх офіцерів) провідними стають ігрові форми навчання (ділові, рольові, імітаційні ігри), аналіз конкретних політичних ситуацій, спецкурси і спецсемінари. Саме такі форми, на думку більшості авторів, дають можливість наблизити майбутніх офіцерів до реальної професійної діяльності, навчити аналізувати її моделі, типові утруднення, рефлексувати власні практичні дії і мислення в модельних та ігрових ситуаціях.

Для навчально-професійної діяльності характерні різні практики, науково-дослідна робота курсантів, вивчення професійних модулів, спрямованих на вирішення типових для обраної спеціальності службових завдань, виявлення типових утруднень, способів їх подолання, курсове і дипломне проектування. Цей період відповідає кваліфікаційному періоду формування політичної культури майбутніх офіцерів, який виокремлено раніше. Такий підхід дає можливість якнайповніше й адекватно здійснити підбір педагогічних методів, прийомів, засобів створення педагогічних умов, що сприяють формуванню політичної культури майбутніх офіцерів.

Розглянемо відібрану нами сукупність таких методів, прийомів, засобів, що активно застосовується у формувальному експерименті.

Особливе місце в створенні педагогічних умов формування політичної культури майбутніх офіцерів ми відводимо «педагогічним ситуаціям». Вибираючи їх в якості «основних» прийомів створення умов, виходили з наявних у вітчизняній педагогічній науці класичних концепцій щодо формування (виховання, становлення, розвитку) особистісних якостей і утворень: інтеріоризації О. М. Леонтьєва і генералізації С. Л. Рубінштейна.

Концепція інтеріоризації трактує формування як поступову «інтеріоризацію» образу поведінки в тій або іншій ситуації, перехід його у «внутрішній план» особистості, що припускає утворення адекватних умінь і мотивів поведінки. Згідно концепції генералізації, під впливом зовнішніх ситуацій виникає актуальний мотив, реакція, стан особистості, що виступає як «риси вдачі в її генезисі», яка згодом у повторенні та варіюванні ситуацій генералізується, тобто стає загальною, типовою. Іншими словами, яка б концепція не була прийнята, в основі формування особистісних утворень (а політична культура майбутніх офіцерів саме такою і є) лежить створення педагогічних ситуацій для прояву внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, самооцінки) до усвідомлення їх майбутніми офіцерами та подальшого саморозвитку у вирішенні навчально-професійних завдань. Таку «ситуацію» Є.А. Крюкова описує поняттям особистісно розвивальної ситуації, що є деяким

просторово-часовим континуумом людського буття, цілісною системою умов, що «запускає» механізм особистісного розвитку. На думку авторки, «ситуація є цілісне продукування, за допомогою якого здійснюється перехід від мети до реального результату» [5, с. 53].

Звернемо увагу на іншу обставину, яка спонукала звернутися до «педагогічної ситуації» як найважливішого прийому створення педагогічних умов.

Згідно акмеологічної концепції освіти дорослих, людина є суб'єктом власного розвитку, включаючись у спільну діяльність з партнерами тієї спільності, яка досить значуща для нього на тому або іншому етапі його життя. Ця спільна діяльність визначає «зміст», розподіл обов'язків, систему взаємних очікувань партнерів, тобто форму спільності, характерну для цієї спільності. Причому принцип спільної діяльності в цьому випадку має на увазі, що викладач організовує спільну діяльність зі курсантом на усіх основних етапах навчання, а останній активно бере участь у цій діяльності. Отже, системи взаємодій «викладач – курсант», «курсант – курсант», «курсант – навчальна група», «викладач – навчальна група» складають основу різних педагогічних ситуацій, у процесі яких і формується політична культура майбутніх офіцерів.

У формувальному експерименті застосовували такі типи педагогічних ситуацій взаємодії:

ситуації ціннісно-сміслового вибору, спрямовані на усвідомлення курсантами особистісного сенсу вибраного ними напряму професійної освіти;

орієнтовні ситуації, спрямовані на забезпечення прийняття курсантами діалогічної форми взаємодії;

аналітичні ситуації, спрямовані на усвідомлення курсантами протиріч між вимогами до фахівця і реальними здібностями, наявними в них;

ситуації критичного аналізу інформації, здібності висунути і обґрунтувати свій підхід до вирішення конкретних професійних проблем, що забезпечують стимулювання;

ситуації оцінки, спрямовані на самопізнання, саморегуляцію курсантів

через взаємодію в навчальній групі, на актуалізацію розвитку професійно-особистісних якостей;

ситуації самопрезентації, що забезпечують вироблення і прояв індивідуального стилю професійної діяльності;

ситуації експертизи через ролеву взаємодію «експертів» із іншими учасниками ситуації, що розвивають уміння курсантів вставати на позицію іншого, розуміти його логіку;

ситуації самореалізації в груповій науково-експериментальній діяльності;
конструктивні ситуації, спрямовані на створення спільних проєктів професійної діяльності;

корекційно-моделюючі ситуації, що сприяють осмисленню труднощів і протиріч в оволодінні особистісно необхідним комплексом професійних компетенцій.

Для створення педагогічних ситуацій викладачам, що беруть участь у формульованому експерименті, були дані такі рекомендації:

1) в якості «засобів» створення «ситуацій» застосовувати увесь комплекс компонентів педагогічного процесу – зміст навчальних дисциплін, методи, форми, засоби, соціальне середовище в навчальній групі, взаємодії і взаємовідносини суб'єктів і т. д.;

2) низку засобів для створення тієї або іншої умови може відводитися домінуюча роль;

3) «ситуації» мають в основному носити професійно-орієнтований характер, виходити з реальних умов майбутньої професійної діяльності;

4) відібрані для створення ситуацій «засоби» повинні мати широкі можливості дії на особистість курсанта, активізувати всі функції політичної культури майбутніх офіцерів.

Формульовальний експеримент показав, що педагогічні ситуації взаємодії сприяють:

підвищенню рівня інтенціональної активності курсантів, посиленню бажання брати активну участь у спільній із викладачем діяльності;

усвідомленню власної суб'єктності, підвищенню рівня аналітичної активності;

розвитку емоційно-ціннісної активності, здатності до розкріпачення в ситуації взаємодії;

усвідомленню курсантами самих себе, об'єктивізації оцінки своїх здібностей, можливостей в оволодінні професією, виробленню реального плану саморозвитку і самовдосконалення;

залученню курсантів до системи професійних цінностей, що відображають багатство загальнолюдської культури, формуванню потреби в цих цінностях;

розвитку природних завдатків і творчого потенціалу кожного курсанта, реалізації їхньої схильності і здібностей у різноманітних сферах професійної діяльності та спілкування;

підходу до навчання у ВВЗ з оптимістичною гіпотезою, розвитку внутрішньої свободи курсантів, здатності до об'єктивної самооцінки і саморегуляції поведінки.

Більше того, створення цих «ситуацій» міняє ставлення викладачів до курсантів, сприяє посиленню уваги до їх внутрішнього духовного світу, визнанню особистості кожного курсанта вищою соціальною цінністю; розвивають уміння викладачів поставити себе на місце курсантів, зрозуміти мету і мотиви їхньої діяльності, тобто і їх самих, що дозволяє в певній міри ефективніше прогнозувати й управляти навчальною діяльністю курсантів; дозволяє уважно стежити за розумовим процесом курсантів, бути готовим зробити підтримку і допомогу; здійснювати безперервний аналіз своєї діяльності як викладача, що управляє пізнавальною діяльністю і вихованням курсантів.

Отже, застосування педагогічних ситуацій взаємодії виступає дієвим засобом створення виділених нами педагогічних умов на усіх етапах формування політичної культури майбутніх офіцерів.

Основними методами, прийомами і засобами формувального

експерименту стали: педагогічні ситуації взаємодії (ціннісно-смыслового вибору, орієнтовні, аналітичні, критичного аналізу інформації, самопрезентації, оцінки, конструктивно-творчі, корекційно-моделюючі), інтерактивні форми організації навчання (лекція-«парадокс», семінар-круглий стіл, тренінги), навчальні ігри (ділові (виробничі), ролеві, ситуаційні), інноваційні методи навчання (синектика, «техніка акваріума», «мозковий штурм», «кейс-аналіз»), прийоми індивідуалізації формування політичної культури майбутніх офіцерів (створення ситуацій успіху, забезпечення рекомендаціями щодо особистісної саморегуляції під час професійної підготовки), навчально-професійні завдання (аналітичні, конструктивні, операційні).

Результати педагогічного експерименту показали, що ця сукупність методів, прийомів і засобів забезпечує створення педагогічних умов, що сприяють активній, акцентованій роботі викладачів і курсантів щодо формування в останніх політичної культури майбутніх офіцерів.

Оцінку педагогічних умов формування політичної культури майбутніх офіцерів проводили в процесі формувального експерименту за критеріями результативності та технологічності в три етапи: після закінчення вивчення загальнонаукових дисциплін, загально-професійних дисциплін, професійних модулів. Викладачі, що беруть участь в експерименті, відзначали високу продуктивність запропонованих нами педагогічних умов, методів, прийомів і засобів їх створення. В той самий час педагогічний експеримент показав, що запропонований набір методів, прийомів, засобів не є вичерпним і остаточним. Він може і має доповнюватися, змінюватися відповідно до конкретної обстановки й індивідуальних якостей викладачів.

Висновки. Формування політичної культури майбутніх офіцерів найактивніше здійснюється в процесі загальнонаукового і загально-професійного етапів під час вивчення гуманітарних, соціально-політичних і загально-професійних дисциплін. У результаті цього у курсантів з'являється можливість повною мірою реалізувати наявний потенціал політичного мислення, що позитивно впливає на зміну їх самооцінки. У вивченні

професійних модулів досягнутий рівень сформованості політичної культури майбутніх офіцерів закріплюється. Активна і цілеспрямована робота викладачів дає можливість курсантам об'єктивно оцінювати свої здібності і можливості в оволодінні професією і самостійно планувати і цілеспрямовано здійснювати роботу щодо професійного самовдосконалення.

Список використаної літератури

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : методологическое пособие. М. : Высш. шк., 1991. 207 с.
2. Вербицкий А. А., Баклаева Н. А Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий,. М. : ИУ, 2000. 245 с.
3. Коломієць А. М., Крижанівська В. П. Використання ділових ігор, ігрових прийомів і ситуацій у навчально-виховному процесі. Вінниця : ВДПУ, 2008. 36 с.
4. Коношевський Л. Л., Шахіна І. Ю. Обробка психологічних досліджень засобами ІКТ : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2011. 200 с.
5. Крюкова Е. А. Личностно-развивающие образовательные технологии: природа, проектирование, реализация. Волгоград : Перемена, 1999. 196 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.

Левко М. И. Экспериментальное исследование уровней сформированности политической культуры курсантов в процессе профессиональной подготовки ввуза

В современных условиях социокультурных изменений, политического плюрализма, деформации политических ценностей и формирования различных политических проектов растет необходимость формирования политической культуры молодежи как целостного, интегрированного, общественно-политического явления, обеспечивающего необходимый уровень ее жизненной самореализации. Это касается различных возрастных групп (учащаяся, курсантская, рабочая, крестьянская молодежь), в которых она своеобразно проявляется в разной среде, в том числе в условиях высших военных учебных заведений. В статье раскрыты особенности проведения экспериментального исследования уровней сформированности политической культуры курсантов в процессе профессиональной подготовки ввуза.

Ключевые слова: *уровни сформованности, политическая культура, курсанты, профессиональная подготовка, высшее военное учебное заведение.*

Levko M. Experimental Research of Levels of Cadets' Political Culture Formedness in the Process of Professional Training in Higher Military Educational Establishments

In current conditions of social and cultural changes, political pluralism, deformation of political values and formation of various political projects, there increases necessity of formation of political culture of young people as holistic, integrated, sociopolitical phenomenon that provides the necessary level of his or her personal self-fulfillment. It concerns different age groups (pupils, students, young workers and peasants) in which it specifically develops in different surroundings including the conditions of higher military educational establishments. Taking into account acquisition of philosophical, pedagogical, psychological works there has been defined the notion of "political culture of future officers" as an integral characteristic of a personality that contains a system of knowledge in political aspects of professional activity of an officer of the Armed Forces of Ukraine, rules of professional communication, political behavior and political actions.

The main methods, techniques and means of formation experiment have become: pedagogical reciprocity situations (axiological choice, orientation, analytical, critical analysis of information, self-presentations, estimation, constructive and creative, correction and modeling), interactive forms of organizing studying (lecture-paradox, round table seminar, training), educational games (professional simulations, role plays and situational games), innovational methods of education (synectics, "aquarium technique", "brainstorming", "case-study"), individualized techniques of formation of political culture of future officers (creation of success situations, provision with recommendations on personal self-regulation in the process of professional training), educational professional tasks (analytical, constructive and operational).

The results of pedagogical experiment showed that this complex of methods, techniques and means provides setting out of pedagogical conditions that encourage active, focused work of teachers and cadets on formation of political culture of future officers.

Estimation of pedagogical conditions of formation of political culture of future officers was conducted in the process of formation experiment according to the criteria of resultativeness and feasibility in three stages: after finishing studying general scientific subjects, general professional subjects and professional modules. Teachers participating in the experiment mentioned high productivity of suggested pedagogical conditions, methods, techniques and means of their creation. Meanwhile, pedagogical experiment showed that the suggested complex of methods, techniques and means is not exhaustive and final. It can be and must be supplemented, changed in accordance to the exact situation and individual characteristics of teachers.

Formation of political culture of future officers is most actively carried out during general scientific and general professional stages by studying humanitarian, sociopolitical and general professional subjects. As a result, cadets get the possibility most potentially realize their present potential of political thinking that positively

influences their change in self-evaluation. Studying professional modules, the achieved level of formedness of political culture of future officers is retained. At this stage active and purposeful work of teachers allows cadets to estimate objectively their abilities and possibilities in mastering their profession, independently plan and purposefully carry out work on their professional self-fulfillment.

Our article deals with the issue of peculiarities of researching the levels of formedness of political culture of cadets in professional training in higher military educational institutions.

Key words: *levels of formedness, political culture, cadets, professional training, higher military educational establishment.*